

Soubor specializovaných map zaměřených na výskyt vizuálních antisemitik v českých zemích

Průvodní zpráva k výsledku typu N_{map} – Specializovaná mapa s odborným obsahem

Název projektu:	Obraz nepřítele. Vizuální projevy antisemitismu v českých zemích od středověku po současnost
Identifikační kód:	DG18P02OVV039
Příjemce:	Ústav dějin umění AV ČR, v.v.i.
Hlavní řešitel:	PhDr. et Mgr. Eva Janáčková, Ph.D.
Autoři zprávy:	Mgr. Daniel Baránek, Ph.D.; PhDr. et Mgr. Eva Janáčková, Ph.D.
Adresa výsledku:	https://www.vizualniantisemitismus.cz

Obsah

1. Cíl výsledku specializovaná mapa s odborným obsahem	3
2. Vlastní popis výsledku	3
2.1. Soubor antisemitik použitý pro specializované mapy	3
2.2. Zpracování dat	6
2.3. Webová mapa	12
2.4. Tiskový výstup	13
3. Návrh využití výsledku	13
4. Seznam literatury	14

1. Cíl výsledku specializovaná mapa s odborným obsahem

Cílem předloženého souboru specializovaných map s odborným obsahem je veřejná prezentace a vzdělávání nejširší veřejnosti v oblasti antijudaismu a antisemitismu. Součástí prezentace je výběr artefaktů, které plní jasnou protižidovskou funkci a vznikly v průběhu dějin v českých zemích nebo se k českému prostředí velmi úzce pojí.

Tištěná i virtuální mapa bude sloužit jako doprovodný materiál k plánované výstavě *Obraz nepřítele: Vizuální projevy antisemitismu v českých zemích od středověku po současnost*, která se uskuteční na podzim roku 2021. Dále poslouží jako edukativní materiál pro učitele a žáky středních škol a gymnázií. Zájem o ni projevíly také neziskové organizace, které se věnují především otázce rasismu a lidských práv.

2. Vlastní popis výsledku

Předložený soubor specializovaných map zaměřených na výskyt vizuálních antisemitik v českých zemích je výsledkem výzkumu rozsáhlého souboru antisemitik. Má podobu virtuální i tištěné mapy, která bude sloužit jako doprovodný materiál k výstavě. Pod pojmem „antisemitikum“ se přitom rozumí artefakty, které pracují s protižidovskými postoji. Přesnější by bylo používat dva pojmy: „antijudaika“ pro produkci přibližně do poloviny 19. století a „antisemitika“ pro produkci moderního rasového antisemitismu. Pro zjednodušení se nicméně v této metodice užívá jen pojmu „antisemitikum“.

Soubor specializovaných map je prvním stupněm odborného zpracování souboru artefaktů české provenience, která byla badatelským týmem dohledána a identifikována jako protižidovská. Odborné zpracování souboru bude rozvinuto v roce 2021 výstavním projektem doprovázeným kritickým katalogem.

2.1. Soubor antisemitik použitý pro specializované mapy

Soubor artefaktů, na jehož základě byla specializovaná mapa vytvořena, se teritoriálně omezuje na tu část českých zemí, která je dnes součástí České republiky. Proto jsou pominuta díla zejména z pruského nebo polského Slezska (dnes součást Polska). Do souboru byla naopak zařazena antisemitská díla, která byla sice vytvořena v zahraničí, ovšem mají jasnou vazbu na prostředí českých zemí (viz níže).

Soubor je výsledkem heuristické práce projektového badatelského týmu. Ten při vyhledávání protižidovských vyobrazení narážel na dvě hlavní výzvy: heuristickou a interpretační.

Heuristická výzva spočívala především v tom, že informace o sbírkových předmětech bylo potřeba dohledávat u jednotlivých muzeí a galerií, protože Centrální evidence sbírek bohužel neobsahuje seznam sbírkových předmětů, ale jen výčet jejich evidenčních čísel.¹ Muzea a galerie přitom své katalogy uveřejňují na internetu spíše jen výjimečně.² Záleželo pak zcela na ochotě jednotlivých institucí, s jakou péčí se budou věnovat našemu badatelskému dotazu, nebo zda dokonce vůbec na náš dotaz odpoví. Z přibližně půldruhého sta oslovených institucí totiž odpověděla zhruba jen polovina.

Kromě komunikace s veřejnými institucemi byla důležitá také dobrá spolupráce se soukromými sběrateli, jejichž sbírky se staly důležitým zdrojem výzkumu antisemitik zejména pro období konce 19. a celého 20. století.

V případě historických rukopisů a tištěných monografií mohl tým řešitelů využít *Souborného katalogu České republiky*, který spravuje Národní knihovna ČR, a výsledků digitalizačních projektů jako *Manuscriptorium* nebo *Google Books*. V případě tištěných periodik jsme k dispozici měli zejména *Digitální knihovnu Kramerius*. Projít nepřehledné množství tištěných periodik samozřejmě nebylo v silách badatelského týmu, a proto se řešitelé soustředili na ty novinové tituly, u nichž byla největší pravděpodobnost výskytu vizuálních antisemitik (zejm. *Humoristické listy*, *Rašple*, *Šípy*, *Kopřivy* a *Dikobraz*). Z uvedeného je zřejmé, že vytvořený soubor antisemitik zůstává velmi otevřený a předkládaný soubor specializovaných map si v žádném případě nečiní nárok na úplnost.

Při vytváření souboru antisemitik jsme stáli před otázkou, které artefakty lze interpretovat skutečně jako výsledek protižidovských postojů. V případě mnoha děl stačila k určení jejich protižidovského charakteru pouhá ikonografická analýza. U dalších děl vyplynul jejich protižidovský charakter z textového doprovodu nebo historického kontextu. Ovšem u řady artefaktů se přes prvotní hypotézu nepodařilo jejich protižidovský charakter prokázat.

Do souboru antisemitik například nakonec nebyl zařazen obrazový cyklus ze zlatokorunské školy z konce 18. století (obr. 1). Součástí tohoto cyklu je obrazová tabule českých heretiků, mezi něž je mj. vedle Jana Husa a Jeronýma Pražského zařazen také vrchní pražský rabín David Oppenheimer. Samotné vyobrazení ovšem nenese žádné dehonestující prvky. Navíc se ukázalo, že výběr portrétní na

1 Vyjádření Ministerstva kultury ČR ze dne 19. února 2020, čj. MK 12955/2020 SOM.

2 Např. Moravská galerie v Brně, Oblastní muzeum v Chomutově nebo instituce, které poskytly údaje o svých sbírkách do Registru sbírek výtvarného umění.

tabuli vycházel ze spisu Františka Martina Pelcla *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler* (obr. 2),³ v němž Oppenheimer není hodnocen vůbec negativně, ba naopak se vyzdvihuje jeho spisovatelská činnost a vytvoření fenomenální sbírky knih.⁴ Zařazení Oppenheimera do zlatokorunského cyklu tedy nejspíš nebylo projevem protižidovských postojů, ale naopak spíše oceněním Oppenheimerova významu v českých dějinách.

Obr. 1: Portrét Davida Oppenheimera v obrazovém cyklu ze zlatokorunské školy (vpravo dole)

Obr. 2: Portrét Davida Oppenheimera v díle F. M. Pelcla *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler...*

Rozvíjení metodických přístupů, jak identifikovat a dokumentovat antijudaistické a antisemitské formy kulturního dědictví, je ostatně jedním z cílů projektu *Obraz nepřítel: Vizuální projevy antisemitismu v českých zemích od středověku po současnost*. Badatelský tým řešil metodologické otázky na svých setkáních a zejména pak také při workshopu *Vizuální antisemitika*, konaném 25. září 2018. Při této příležitosti například Jan Dienstbier a Daniel Soukup upozornili, že prvky moderní antisemitské ikonografie (např. *Judensau* – „židovská svině“) nemusely být dříve – konkrétně ve středověku – nutně asociovány pouze s Židy, nýbrž spíše s obecnou ikonografií ošklivosti.

3 PELCEL, František Martin. *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken. Theil 1*. Prag: Wolfgang Gerle, 1773.

4 BELŠÍKOVÁ, Šárka; GAŽI, Martin; HANSOVÁ, Jarmila. *Opat Bylanský a obrazy zlatokorunské školy. Osvícenství zdola v okrsku světa*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2013.

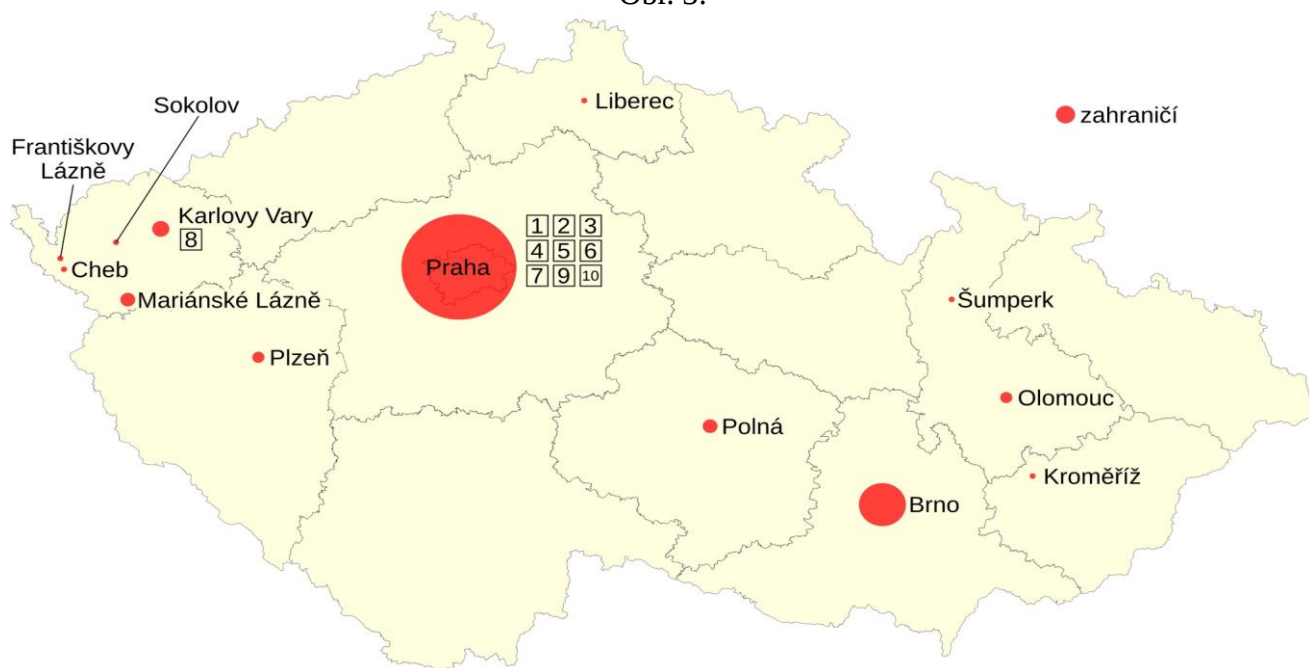
Podobně Eva Janáčková upozornila, že motiv Ahašvera nemůže být automaticky považován za antisemitský, když se často objevuje i u židovských autorů.⁵

Soubor specializovaných map má webovou a tištěnou podobu (popularizační brožura). Do kvalitativní části specializované mapy (viz níže) byly vybrány jen ty artefakty, u nichž není žádných pochyb o jejich protižidovském charakteru. Oproti tomu do kvantitativní části specializovaných map byly zahrnuty veškeré předměty, které členové badatelského týmu vyhodnotili jako protižidovské, bez ohledu na to, jak jednoduché, či složité interpretační úvahy k takovému závěru vedly.

2.2. Zpracování dat

Soubor tištěných specializovaných map se skládá z pěti dílčích map k jednotlivým časovým obdobím a z jedné souhrnné mapy. Původně se plánovalo vymezit jednotlivá časová období takto: středověk, 16.–18. století, 19. století až 1914, 1914–1945, 1945–1989 a 1989–2020. Jak se ovšem postupně soubor antisemitik vytvářel a vyjevovalo se jejich množství a typy v jednotlivých obdobích, ukázalo se jako účelnější časová období modifikovat následovně: 12.–16. století, 17.–18. století, „dlouhé“ 19. století, 1914–1945, 1945–2020. Každá z pěti dílčích map se skládá vždy ze dvou částí: kvantitativní a kvalitativní. Souhrnná mapa je pak tvořena jen z kvantitativní části.

Obr. 3:

Kvantitativní část mapy znázorňující výskyt antisemitik v „dlouhém“ 19. století.

5 BARÁNEK, Daniel. *Visual Antisemitica*. In *Judaica Bohemiae*, 2018, LIII-2, s. 125–127.

Účelem kvantitativní části je vyjádřit na mapě České republiky geografické rozložení celého souboru antisemitik z daného období a graficky znázornit množství artefaktů, které se vážou k dané lokalitě. Body v mapě jsou doplněny o název příslušné lokality. Každá mapa dále obsahuje celkem deset číslovaných odkazů na vyobrazení reprezentativních antisemitik v kvalitativní části.

Velikost každého bodu v mapě (resp. obsah kruhu) znázorňuje relativní četnost antisemitik v dané lokalitě a období. Absolutní počet antisemitik v jednotlivých lokalitách (sloupec „abs.“) i procentuální zastoupení dané lokality (tj. relativní četnost, sloupec „rel.“) je detailně uveden v následující tabulce:

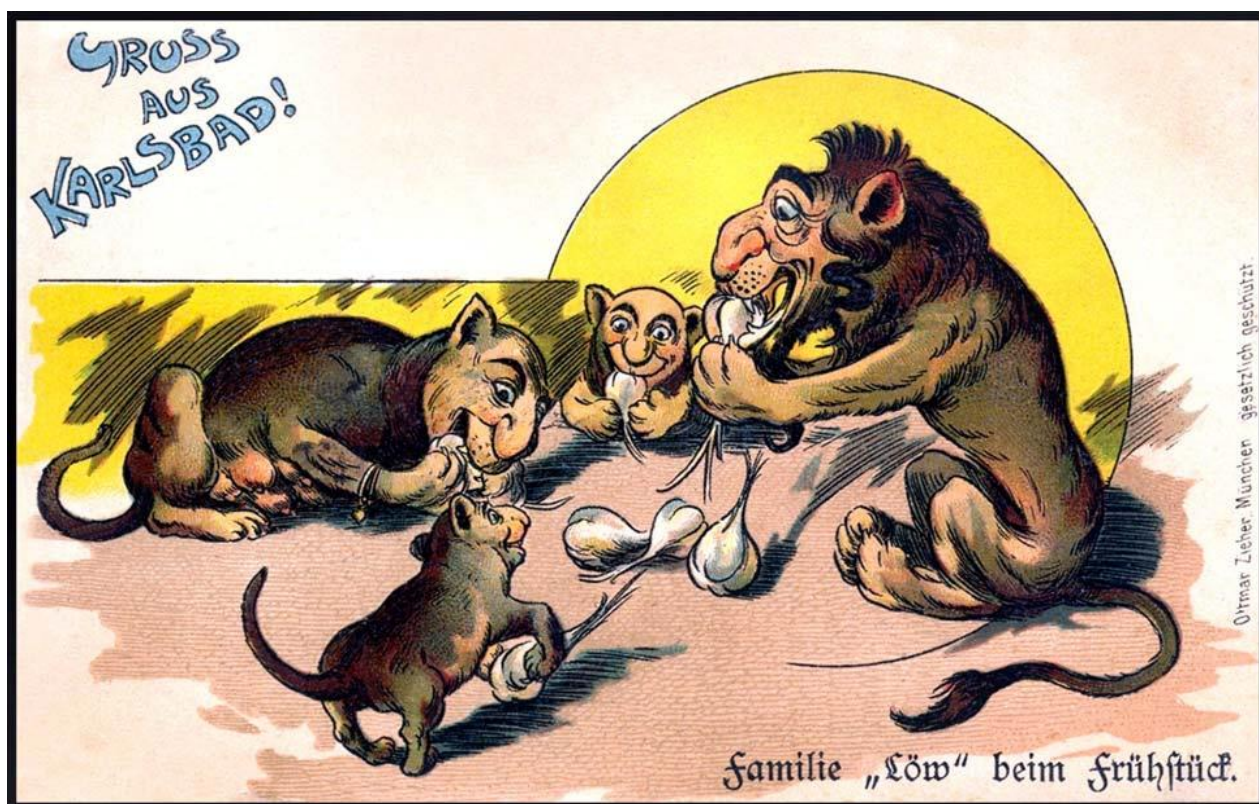
	12.–16. století		17.–18. století		19. století–1914		1914–1945		1945–2020		Souhrn všech období	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
Brno	2	10,5	1	3,6	300	12,9	100	18,4	0		403	13,1
Budyně n. Ohří	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Česká Třebová	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Český Krumlov	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Dolní Bukovsko	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Františkovy Lázně	0		0		5	0,2	2	0,4	0		7	0,2
Hlinsko	0		0		0		2	0,4	0		2	0,1
Hodonín	0		0		0		2	0,4	0		2	0,1
Holubice	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Hostouň	0		1	3,6	0		0		0		1	0,0
Hradec Králové	0		0		0		5	0,9	0		5	0,2
Cheb	0		0		5	0,2	2	0,4	0		7	0,2
Jablonec n. Nisou	0		0		0		0		2	1,3	2	0,1
Jeseník	0		0		0		2	0,4	0		2	0,1
Jihlava	0		0		0		0		34	21,4	34	1,1
Jindřichův Hradec	0		1	3,6	0		0		0		1	0,0
Kadaň	0		4	14,3	0		0		0		4	0,1
Karlovy Vary	0		0		40	1,7	5	0,9	0		45	1,5
Kolín	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Kroměříž	0		0		5	0,2	3	0,6	0		8	0,3
Krupka	0		1	3,6	0		0		0		1	0,0
Kutná Hora	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Liberec	0		0		5	0,2	2	0,4	0		7	0,2
Lipnice n. Sázavou	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0

Mariánské Lázně	0		0		30	1,3	5	0,9	0		35	1,1
Miličín	0		1	3,6	0		0		0		1	0,0
Mnichovice	0		0		0		0		4	2,5	4	0,1
Most	0		0		0		0		2	1,3	2	0,1
Olomouc	0		0		20	0,9	5	0,9	0		25	0,8
Opava	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Plzeň	0		0		20	0,9	2	0,4	0		22	0,7
Polná	0		0		30	1,3	0		0		30	1,0
Praha	6	31,6	15	53,6	1800	77,6	350	64,5	101	63,5	2272	74,0
Prostějov	0		0		0		0		3	1,9	3	0,1
Rumburk	0		2	7,1	0		0		0		2	0,1
Slavětín	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Sokolov	0		0		5	0,2	2	0,4	0		7	0,2
Strančice	0		0		0		0		1	0,6	1	0,0
Šumperk	0		0		5	0,2	2	0,4	0		7	0,2
Telč	1	5,3	0		0		0		0		1	0,0
Uherské Hradiště	0		1	3,6	0		0		0		1	0,0
Zákupy	0		0		0		0		1	0,6	1	0,0
Znojmo	0		1	3,6	0		2	0,4	0		3	0,1
Zahraničí	0		0		50	2,2	50	9,2	11	6,9	111	3,6
Celkem	19		28		2320		543		159		3069	

Při lokalizaci jednotlivých artefaktů byla určujícím kritériem jejich provenience. Pokud se nepodařilo určit místo vzniku, byl předmět přiřazen k lokalitě, k níž se váže svým obsahem.

Jak již bylo zmíněno, do souboru byla zařazena také antisemitská díla vytvořená v zahraničí, ovšem s jasnou vazbou na prostředí českých zemí. Jako příklad lze uvést lázeňskou pohlednici, na níž je vyobrazena skupina lvů-Löwů (obr. 4). Tuto pohlednici sice Ottmar Zieher tiskl okolo roku 1900 v Mnichově, ale byla určena pro prodej v Karlových Varech, neboť obsahovala text *Gruss aus Karlsbad!* (Pozdrav z Karlových Varů!).

Podobně byla do kategorie „zahraničí“ zahrnuta produkce publikovaná na českojazyčných webových stránkách, jejichž servery jsou umístěny v zahraničí. Jedná se například o antisemitská díla na stránkách <https://hruzovaanezka.wordpress.com> (obr. 5), které jsou hostovány v zahraničí, ovšem pojednávají o údajné rituální vraždě v české Polné.

Obr. 4: Pohlednice *Gruss aus Karlsbad!*, anonymní autor, tisk Ottmar Zieher, Mnichov, okolo r. 1900, soukromá sbírka.

Obr. 5: Logo webové stránky „Anežka Hružová – věnováno všem obětem judaismu“, zahraničí, anonym, 2007–2008, počítačová grafika, <https://hruzovaanezka.wordpress.com>.

Pro vytvoření mapového podkladu byla použita svobodná data OpenStreetMap;⁶ souřadnice jednotlivých lokalit byly převzaty z Wikidat.⁷ Z těchto dat a na základě údajů o počtu vizuálních antisemitik zjištěných v daném období byl vykreslen soubor ve formátu SVG (Scalable Vector Graphic). Do tohoto souboru byly již manuálně doplněny názvy lokalit, číselné odkazy na artefakty vybrané do kvalitativní části a legenda.

Kvalitativní část má za cíl představit u každého období vždy deset reprezentativních antisemitik. Jak již bylo uvedeno výše, do tohoto výběru byly zahrnuty jen ty artefakty, u nichž je jejich protižidovský charakter zcela zřejmý, nebo jej lze snadno vysvětlit pomocí kratičkého popisku. Výběr artefaktů dále probíhal tak, aby se pokud možno dosáhlo co největší ikonografické i teritoriální rozmanitosti.

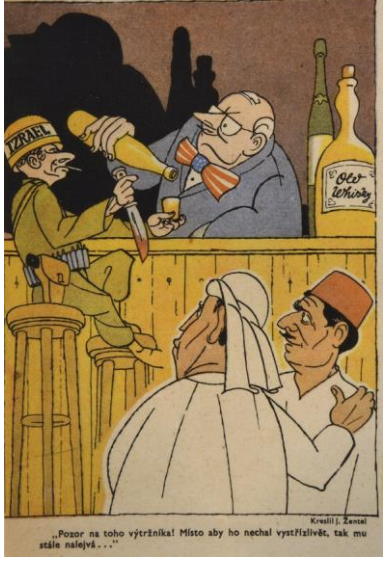
Každá reprodukce je doplněna stručným popiskem a informací o původci, názvu díla, místu a datu vzniku, materiálu a technice, vlastníkovvi nebo správci artefaktu, případně o evidenčním či obdobném identifikačním čísle. Badatelský tým se přitom rozhodl ke každému předmětu vytvořit vlastní stručný popisek a nepřejímat originální názvy. Nově vytvořený popisek má totiž jednak osvětlit zejména nepoučenému uživateli mapy, v čem spočívá protižidovský charakter daného díla, a na druhou stranu má antijudaismus a antisemitismus kriticky reflektovat, a nikoli jej pouze reprodukovat.

Ukázky popisků:

typ artefaktu	Popisek	Vyobrazení
architektonický prvek	Klenební konzola s Židy kojenými prasnici Kolín, chrám sv. Bartoloměje, autor neznámý, 1270–1280 kámen, architektonická plastika Arcibiskupství pražské	

6 OpenStreetMap, dostupné online: <https://www.openstreetmap.org>, licence: OdbL 1.0 (<https://www.opendatacommons.org/licenses/odbl/1.0/>).

7 Wikidata, dostupné online: <https://www.wikidata.org>, licence: CC0 (<https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.cs>).

sbírkový předmět	Střelecký terč „Pronásledovaný Žid“ Uherské Hradiště, autor neznámý, 1747 olej na dřevě, malba Slovácké muzeum, inv. č. H 2301	
knižní ilustrace	Žid vyobrazený jako nečestný lichvář Praha, Jan Jindřich Schlegel (předloha), Johann Christoph Sysang (mědiryt), 1731 ilustrace knihy Andrese Freybergera <i>Wucher- Cachetismus</i>, mědiryt Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 35675	
novinová karikatura	Vyobrazení izraelského vojáka jako sluhy USA Jiří Žentel, 1957 kresba otištěná v časopise Dikobraz z 16. 5. 1957	
webové ilustrace	Pornografická karikatura publikovaná na webu <i>Prostějovská pravda</i> Prostějov, anonym, 2017 počítačová grafika https://www.pvpravda.cz	

2.3. Webová mapa

Virtuální verze souboru specializovaných map zaznamenává díla s antisemitským obsahem v místě svého vzniku. Uvedená díla mají původ v českých zemích nebo k nim mají jasně prokazatelný vztah a vznikla v časovém období od středověku až do roku 2020. Virtuální mapa je umístěná na veřejně dostupných webových stránkách <https://www.vizualniantisemitismus.cz>.

Na mapě dnešní České republiky převzaté z OpenStreetMap a Mapbox, jež se dá libovolně přibližovat či oddalovat, je umístěno celkem 91 bodů, které odpovídají místům výskytu dohledaných antisemitik. Body jsou barevně rozdělené celkem do pěti skupin odpovídajícím jednotlivým časovým obdobím: 12.–16. století, 17. –18. století, „dlouhé 19. století“, 1914–1945 a 1945–2020. Prokliknutím každého označeného bodu na mapě se ukážou další informace k příslušnému časovému období a jeho další specifikaci (například kvantitativní údaje zahrnující absolutní a relativní četnost výskytu antisemitik v dané lokalitě a období).

Celkem 50 vybraných bodů (pro každé období 10) nabízí reprezentativní zobrazení daného artefaktu s uvedením informací o jeho původu: datace, technika, materiál a místo současného umístění či zdroj původu. Těchto 50 vybraných děl tvoří reprezentativní průřez všemi zastoupenými časovými obdobími, ikonografickými náměty, výtvarnými technikami i materiály. Některá díla jsou navíc provázána prokliky s odbornými studiemi, které se vztahují k jejich ikonografickému námětu nebo časovému období. Konkrétně se jedná o následující studie: *Metamorfózy „židovské prasnice“* (Jan Dienstbier), *Lázeňský antisemitismus v Čechách a na Moravě* (Eva Janáčková), *Antisemitismus v českých zemích po druhé světové válce a jeho vizualizace* (Blanka Soukupová), *Současný vizuální antisemitismus v České republice* (Zbyněk Tarant). Uvedené odborné texty jsou rovněž umístěné v liště pod sebou na pravé straně domovské webové stránky.

Na levé straně výchozího webového rozhraní se pak nacházejí odkazy na teoreticko-metodologickou studii nazvanou *Soubor specializovaných map zaměřených na výskyt vizuálních antisemitik v českých zemích* a popularizační, 16 stránkovou brožuru, která shrnuje a přehledně podává informace získané během studia a přípravy specializovaných map.

2.4. Tiskový výstup (popularizační brožura)

Tiskový výstup má formu brožury ve formátu A5 (148×210 mm) o celkem šestnácti stranách a slouží jako základní přehled k souboru specializovaných map. Na první dvojstraně (s. 2–3) se nachází úvodní text, který obsahuje stručnou charakteristiku vizuální produkce vyjadřující protižidovské postoje v českém geografickém prostoru po celou délku sledovatelných dějin výtvarného umění. Text obsahuje ilustrativní odkazy na vyobrazení antisemitik v kvalitativní části mapy.

Ukázka úvodního textu, část týkající se mapy k 12.–16. století:

Ve středověku oficiální náboženská doktrína pokládala Židy za „vrahy Krista“ a „nepřátele křesťanství“. Tato negativní reprezentace Židů posléze pronikla do sekulárního prostředí a stala se součástí univerzální středověké kultury. Nadřazenost křesťanské víry se měla v právní rovině demonstrovat například povinností Židů nosit speciální klobouk (Judenhut), který se pak ahistoricky objevoval i ve středověkých vyobrazeních biblických scén (srov. mapa I / obr. 8–9). Středověké výtvarné umění stigmatizovalo Židy také pomocí motivů ošklivosti (srov. „prasečí“ a „židovský“ nos, I/4), obscénnosti („židovská svině“, I/1, 3, 6), kriminálnosti (I/10), nebo dokonce sadismu (motiv rituální vraždy, I/2).

Po úvodním textu následuje pět dvojstran (s. 4–13) se specializovanou mapou ke každému období. V levé horní části dvojstrany se vždy nachází kvantitativní část mapy, v ostatním prostoru dvojstrany pak kvalitativní část. Na poslední dvojstraně (s. 14–15) je prezentována souhrnná kvantitativní mapa reflektující všechna časová období.

3. Návrh využití výsledku

Soubor specializovaných map je vytvořen především s ohledem na připravovanou výstavu (výstup grantového projektu v roce 2021). Popularizační brožura bude sloužit jako doprovodný materiál, mimo jiné zobrazující protižidovské artefakty prezentované na výstavě.

Hlavní funkcí virtuální i tištěné mapy je edukace a prevence antisemitismu. Soubor map slouží také jako studijní materiál pro učitele a žáky středních škol a gymnázií. Zájem o specializovanou mapu projevíly také neziskové organizace, které se věnují především otázce rasismu a lidských práv. Brožura bude dále rozesílána do knihoven, kde bude k dispozici laické i odborné veřejnosti.

4. Seznam literatury

Seznam použité literatury a publikací, které předcházely výsledku „specializovaná mapa s odborným obsahem“ a byly publikovány:

- ALZENBERG, Salo. *Hatemail. Anti-Semitism on Picture Postcards*, Lincoln, University of Nebraska Press 2013.
- BEDNAŘÍK Petr, *Arizace české kinematografie*, Praha, Nakladatelství Karolinum 2003.
- BEDNAŘÍK Petr, Jews in Czech Film and Television Production during Normalization, in: Holý Jiří (ed.), *The Representation of the Shoah in Literature and Film in Central Europe. 1970s and 1980s*, Praha, Akropolis 2012, 207–216.
- BEDNAŘÍK Petr, Nacionalismus a antisemitismus v české kinematografii v období druhé republiky, in: *Bohemica Olomucensia – Symposiana I*, Olomouc, Univerzita Palackého 2/2009, 145–149.
- BLAŽÍČEK Oldřich J., *Sochařství baroku v Čechách. Plastika 17. a 18. věku*, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1958.
- BROD Petr, Židé v poválečném Československu, in: Hoensch Jörg K. et al., *Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakousko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku*, Veda, Bratislava 1999, 177–189.
- ČAPKOVÁ Kateřina, *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938*, Litomyšl, Paseka 2013.
- DAVIS Whitney, *General Theory of Visual Culture*, Princeton, Princeton University Press 2011.
- DIKOVITSKAYA Margaret, *Visual Culture. The Study of the Visual after the Cultural Turn*, Cambridge, MIT Press 2005.
- FILIPOVÁ Marta – RAMPLEY Matthew (eds.), *Možnosti vizuálních studií*, Brno, Barrister & Principal 2007.
- FRANKL Michal, Die „Endlösung der Judenfrage“ und die Narrative der Tschechischen Geschichte 1945–1989, in: *Geschichtsschreibung zu den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse*, München 2006, 255–277.
- FRANKL Michal, „*Emancipace od židů*“. *Český antisemitismus na konci 19. století*, Litomyšl, Paseka 2007.
- FRANKL Michal – SZABÓ Miloslav, *Budování státu bez antisemitismu? Násilí, diskurz loajality a vznik Československa*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2015.
- FROESE Andreas, Katholischer Antisemitismus? Judenfeindliche Programmatik christlicher Parteien in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1918–1938), in: *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*, Brno 2008, 106–132.
- FRONK Václav, *Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů / Self-reflection of Czech society*, Praha 2011.
- FUCHS Eduard, *Die Juden in der Karikatur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte*, München, Albert Langen, 1921.
- HAIBL Michaela, *Zerrbild als Stereotyp. Visuelle Darstellungen von Juden zwischen 1850 und 1900*, Berlin, Metropol 2000.

- HEŘMANOVÁ Eva – CHROMÝ Pavel a kol., *Kulturní regiony a geografie kultury*, Praha, ASPI 2009.
- HOFMANN Josef, Geschichte der Juden in Kaaden. V. Fortsetzung, in: *Zeitschrift für die Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei*, 1933, čís. 3–4.
- HOLÝ Jiří (ed.), *Cizí i blízcí. Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*, Praha, Akropolis, 2016.
- CHMELÍK Jan, *Symbolika extremistických hnutí*, Praha, Armex 2002.
- JANEČKOVÁ Tereza, *Vznik Československa v karikatuře a textech časopisu Humoristické listy 1918–1919* (bakalářská práce), Brno, Ústav hudební vědy FF MU 2014.
- JENSEN Uffa – SCHÜLER-SPRINGORUM Stefanie, Einführung: Gefühle gegen Juden. Die Emotionsgeschichte des Modernen Antisemitismus, in: *Geschichte und Gesellschaft* XXXVIII, 4/2013, 413–42.
- KNEIDL Pravoslav, *Česká lidová grafika*, Praha, Odeon, 1983.
- KREJČOVÁ Helena, Český antisemitismus přelomu 30. a 40. let, in: *Fenomén holocaust / The holocaust phenomenon*, Sborník mezinárodní vědecké konference, Praha – Terezín 6. – 8. října 1999, Praha 1999, 65–67.
- KREJČOVÁ Helena, Židovská komunita v Sudetech a její osudy po Mnichovu – 1938 / Die jüdische Gemeinde im Sudetenland und ihre Schicksale nach dem Münchener Abkommen – 1938, in: *Židé v Sudetech – Juden im Sudetenland*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, 129–152.
- KREKOVIČOVÁ Eva – PANCZOVÁ Zuzana, Obraz nepřítele v počátcích slovenské politické karikatury. Vizuálně stereotypy v časopise Černokňažník v letech 1861–1910, in: *Slovenský národopis* 1/2013, 31–54.
- LEVY Richard S. (ed.), *Antisemitism. A Historical Encyclopedia of Prejudice and Persecution*, Santa Barbara, ABC-CLIO 2005.
- LONG Washton Rose-Carol – BAIGELL Matthew – HEYD Milly (eds.), *Jewish Dimensions in Modern Visual Culture. Antisemitism, Assimilation, Affirmation*, Hanover, University Press of New England 2010.
- MÁGROVÁ Klára, Svaté schody v Rumburku (1770–2012), in: *Mandava 2012*, Varnsdorf, Kruh přátel muzea Varnsdorf, 2012, 22–28.
- MATĚJKOVÁ Anna, *Antisemitické stereotypy a časopis Arijský boj* (bakalářská práce), Praha, Ústav české literatury a literární vědy FF UK 2015.
- MCCOMBS Maxwell, *The Agenda-Setting Role of the Mass Media in the Shaping of Public Opinion*, 2003.
- MED Jaroslav, Problematika antisemitismu a česká kultura, in: *Ars vivendi. Professori Jaromír Homolka ad honorem*, Praha 2006, 461–473.
- MED Jaroslav, Antisemitismus v české kultuře druhé republiky, in: *Soudobé dějiny*, 1/2008, 9–21.
- MERBACK Mitchell B., *Beyond the Yellow Badge. Anti-Judaism and Antisemitism in Medieval and Early Modern Visual Culture*, Boston, Brill 2008.
- MIRZOEFF Nicholas, *Úvod do vizuální kultury*, Praha, Academia 2012.
- NELSON Cary – BRAHM Gabriel Noah (eds.), *The Case Against Academic Boycotts of Israel*, Chicago, MLA Members for Scholar's Rights 2015.
- PECH Milan, Avantgarda na pranýři. Radikálně konzervativní kritika moderního umění v letech 1938 – 1945, in: Miroslav Šmied – František Záruba (eds.), *Obrazy uctívané, obdivované a*

interpretované, Opera Facultatis theologiae catholicae Universitas Carolinae Pragensis, Praha 2015, 460–470.

- PECH Milan, Stav výtvarné kultury za druhé světové války v Praze, in: Fejtová Olga – Ledvinka Václav – Pešek Jiří (eds.), *Evropská velkoměsta za druhé světové války. Každodennost okupovaného velkoměsta. Praha 1939–1945 v evropském srovnání. Sborník příspěvků z 24. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa Düsseldorf a s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 11. a 12. října 2005 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha, Scriptorium – Archiv hlavního města Prahy, 2007, 263–278, 678–679.
- PODIVÍNSKÁ Iлона, *Reflexe židovské identity jako deviantního faktoru v československých filmech v letech 1945–1989* (diplomová práce), Brno, Ústav filmu a audiovizuální kultury FF MU 2015.
- PUTÍK Alexandr, The Hebrew Inscription on the Crucifix at Charles Bridge in Prague. The Case of Elias Backoffen and Berl Tabor in the Appelation Court, in: *Judaica Bohemiae XXXII*, Praha, Židovské muzeum v Praze 1997, 26–103.
- RAŠTICOVÁ Blanka, Z historie střeleckého spolku v Uherském Hradišti, in: Vlastimil Schildberger, *Střelecké spolky Moravy, Slezska a města Brna*, Brno, Brněnský městský střelecký sbor 2004.
- RATAJ Jan, Český antisemitismus v proměnách let 1918–1945, in: *Židé v české a polské občanské společnosti / Żydzi w polskim i czeskim społeczeństwie obywatelskim*, Praha 1999, 45–64.
- RENDELL Kenneth W. – HEYWOOD Samantha, *The Power of Anti-Semitism. The March to the Holocaust 1919–1939*, Boston, Museum of World War II 2016.
- REITINGER Lukáš – SOUKUP Daniel, The Krumlov Liber Depictus. On its Creation and Depiction of Jews, in: *Judaica Bohemiae* L, č. 2, 2015, 5–44.
- ROUSOVÁ Hana (ed.), *Konec avantgardy? Od mnichovské dohody ke komunistickému převratu*, Řevnice, Arbor vitae 2011.
- SAID Edward, *Orientalismus*, Paseka, Praha 2006.
- SCHÄFER Julia, *Vermessen – gezeichnet – verlacht. Judenbilder in populären Zeitschriften 1918–1933*, Frankfurt am Main – New York, Campus 2005.
- SMALL Charles Asher (ed.), *The Yale Papers – Antisemitism in Comparative Perspective*, New York, Institute for the Study of Global Antisemitism and Policy 2015.
- SCHEUFELE Dietram A., Agenda Setting, Priming, and Framing Revisited. Another Look at Cognitive Effects of Political Communication, in: *Mass Communication & Society* III, 2-3/2000, 297–316.
- SCHOEPS Julius – SCHLÖR Joachim, *Antisemitismus. Vorurteile und Mythen*, München, Piper 1995.
- SCHRECKENBERG Heinz, *Die Juden in der Kunst Europas. Ein historischer Bildatlas*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht / Herder 1996.
- SOUKUP Daniel, Ikonografie uzavřené společnosti. Obrazový cyklus znesvěcení hostí Židy z Hostouně, in: *Minulostí západočeského kraje XLVI*, Archiv města Plzně, Plzeň 2011, 108–131.
- SOUKUP Daniel, Šimon Abeles. Zrození barokní legendy, in: *Česká literatura. Časopis pro literární vědu*, LVII/3, 2009, 346–371.
- SZABÓ Miloslav, „Palestinam occidentalem.“ Karikatura ako prameň výskumu rakúsko-uhorského antisemitizmu na prelome 19. a 20. Storočí, in: Feriancová Alena – Glejtek Miroslav, *Prameň – jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume*, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra 2010, 129–139.

- ŠEBEK Jaroslav, Antisemitismus v sudetoněmeckém katolickém prostředí 1918–1938 / Der Antisemitismus im sudetendeutschen katholischen Milieu 1918–1938, in: *Židé v Sudetech / Juden im Sudetenland*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, 87–99.
- ŠIMKOVÁ Táňa, Stavební vývoj kostela Nanebevzetí Panny Marie v Krupce, in: *Monumentorum Custos* 2014, 2015, 31–48.
- Tajnosti depozitářů aneb předměty s příběhem. Tajemné příběhy z muzeí a galerií Ústeckého kraje*, Teplice, Regionální muzeum v Teplicích 2007.
- TARANT Zbyněk – TYDLITÁTOVÁ Věra, *Na počátku bylo slovo. Verbální projevy antisemitismu v moderním českém diskurzu*, Plzeň, ZČU v Plzni 2017.
- TARANT Zbyněk – TYDLITÁTOVÁ Věra, *Spiknutí – Úloha antisemitských konspiračních teorií ve veřejném a politickém diskurzu*, Plzeň, ZČU v Plzni 2015.
- TOMAN Oldřich, Dostaveníčko všech pokrokových lidí. Kupkova putovní výstava 1905–1907 a její ohlas, in: *Umění XXXXVII*, 4/1999, 309–320.
- TOMAN Oldřich, *Politická karikatura Mikoláše Alše v brněnské Rašpli roku 1890*, Blok, Brno 1983.
- TYDLITÁTOVÁ Věra, *E-antisemitismus – projevy antisemitismu na českém internetu*, Plzeň, ZČU v Plzni 2013.
- VESELÁ-PRUDKOVÁ Lenka, *Židé a česká společnost v zrcadle literatury*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003.
- VOLPATO Chiara – DURANTE Federica – GABBIADINI Alessandro – ANDRIGETTO Luca – MARI Silvia, Picturing the Other. Target of Delegitimization Across Time, in: *International Journal of Conflict and Violence* IV, 2/2010, 269 – 287.
- VONDRÁČEK Radim, Tematický repertoár české karikatury 19. století, in: Prah Roman – Radim Vondráček – Sekera Martin (eds.), *Karikatura a její příbuzní. Obrazový humor v českém prostředí 19. století*, Arbor vitae – Západočeská galerie v Plzni, Praha 2014, 177–212.
- VYDRA Zbyněk (ed.), *Protižidovské stereotypy a křesťanská společnost na přelomu 19. a 20. století*, Pardubice, Univerzita Pardubice – Filozofická fakulta 2007.
- WASSERMANN Henry, Jews and Judaism in the Gartenlaube, in: *Leo Baeck Institute Year Book* XXIII, 1978, 47–60.
- WASSERMANN Henry, The Fliegende Blätter as a Source for the Social History of German Jewry, in: *Leo Baeck Institute Year Book* XXVIII, 1983, 93–138.
- WIESEMANN Falk, *Antijüdischer Nippes und populäre „Judenbilder“*. Die Sammlung Finkelstein, Klartext/PRO, Essen 2005.
- WISTRICH Richard S., *A Lethal Obsession – Antisemitism from Antiquity to the Global Jihad*, New York, Random House 2010.
- WISTRICH Robert S. (ed.), *Demonizing the Other – Antisemitism, Racism and Xenophobia*, Singapore, Harwood Academic Publishers 1999.